

De ontwikkeling en organisatie van het ondersteunend personeel bij de Utrechtse universiteit tussen 1876 en 2011

DIE ZORG DROEG VOOR DIT GOEDE VERLOOP

BAS NUGTEREN

'Die zorg droeg voor dit goede verloop'

‘Die zorg droeg voor dit goede verloop’

De ontwikkeling en organisatie van het ondersteunend personeel bij de Utrechtse universiteit tussen 1876 en 2011

BAS NUGTEREN

Hilversum
Verloren
2024

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door steun van
de Universiteit Utrecht.

Afbeeldingen op het omslag:

Medewerkers van de Kliniek voor Kleine huisdieren in 1934: achter de wetenschappelijke staf staat het personeel. V.l.n.r.: mw. K.C. Tap, A.J. van der Horst, mw. Moolenbeek, D.J. Peeterse, G.J. Zijlstra, L. van der Horst, H.T. Scharenburg, C. van den Pasch, G.C. Leque en A. Bosman (foto Collectie UMU (Universiteitsmuseum Utrecht), inv.nr. 085-143073);

Medewerkers bij het Laboratorium voor Vergelijkende Fysiologie in ca. 1972 (foto W.H.M. Uilenbroek, collectie HUA inv.nr. 854585).

© 2024 Bas Nugteren

Uitgeverij Verloren bv

Torenlaan 25

1211 JA Hilversum

www.verloren.nl

ISBN 9789464551273

Bewerking van gelijktijdig verschenen proefschrift aan de Universiteit Utrecht.

Omslagontwerp: Tanja Stropsma, Hilversum

Lay-out en opmaak: Rombus, Hilversum

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
Inleiding	11
1.1 Jan Raatgever: ‘Die zorg droeg voor dit goede verloop’	11
1.2 Onbekend maar relevant	12
1.3 Tussen 1876 en 2011	14
1.4 ‘Het’ ondersteunend personeel	15
1.5 Onderzoek en opzet	18
1.6 Representativiteit	21
1.7 Verantwoording	22
2 1876-1916: Aanloop	23
2.1 De tijd van Dirk Kageenaar	23
2.2 Werk, functies en mensen	31
2.3 Een standensamenleving en de civitas academica	35
2.4 In 1913	38
3 1916-1951: Take off	40
3.1 Take off: groei en modernisering van de wetenschap	40
3.2 Nieuwe functies en mensen	45
3.3 Diploma’s doen hun intrede	51
3.4 De organisatie van de werkvloer	53
3.5 ‘Door Eendracht Sterk’: vakorganisatie	55
3.6 De universitaire gemeenschap in het interbellum	59
3.7 Donkere jaren: 1940-1945	61
3.8 <i>Sol Iustitiae</i> : de verhoudingen gemarkeerd	63
4 1951-1971: In het kielzog van de wederopbouw	66
4.1 In het kielzog van de wederopbouw	66
4.2 Kunststoffen en computers	71
4.3 Vernieuwde en nieuwe functies en opleidingen	73
4.4 Het bureau en nieuwe taken	78
4.5 Professionals doen hun intrede	83
4.6 De universiteit als organisatie	86

4.7	Op weg naar een (nieuwe) universitaire gemeenschap	89
4.8	De duplex ordo loopt vast	95
5	1971-1982: Tussentijd	99
5.1	Normalisatie	99
5.2	Een eerste bundeling dienstverlening	102
5.3	Wetenschap in beweging	104
5.4	Tussentijd	105
5.5	Vakbekwaamheid en professionalisering	107
5.6	Een nieuwe universitaire organisatie	110
5.7	De opkomst van beleid en sturing	116
5.8	De universitaire gemeenschap in beweging	120
5.9	Een golf teveel: het universitaire bestuur loopt weer vast	127
6	1982-1997: Reorganisatie en organisatie	131
6.1	Veerkracht	131
6.2	Taakverdeling en Concentratie	132
6.3	Bundeling van facultaire dienstverlening (1985-1990)	136
6.4	Organisatorisch verzelfstandiging: de (Utrechtse) Ruit	143
6.5	Tweede bundeling ondersteunende dienstverlening (1985-1990)	145
6.6	New Public Management en de ontwikkeling van het management	148
6.7	Eigen meesterschap: perspectief, beleid en organisatie	152
6.8	De jaren 1990	159
7	1982-1997: Veerkracht, mens en werk	161
7.1	'Er is meer te doen in Utrecht'	161
7.2	Functies in ontwikkeling	165
7.3	Professionals en de opkomst van institutional research	172
7.4	'Snelweg naar de toekomst'	175
7.5	Een veranderende gemeenschap: medezeggenschap en het vrouwen netwerk	180
7.6	Europese ambities	187
8	1997-2011: Een maximum aan rendement: organisatie en beleid	192
8.1	Taart	192
8.2	Wetgeving en bezuinigingen	193
8.3	Perspectief 2010 en de ontwikkeling van beleid	197
8.4	Standaardisatie	200
8.5	Het facultaire niveau verder versterkt	202
8.6	Probe (professionalisering bedrijfsvoering)	204
8.7	Een verdere bundeling van de ondersteunende dienstverlening: de derde ronde	211

8.8	New Public Governance en het traject van normalisatie	216	
8.9	'A World Class University' en het Utrecht Science Park	220	
9	1997-2011: Mensen, werk en community		223
9.1	Nieuw werk, nieuwe functies	223	
9.2	Groeiende en veranderende vakbekwaamheid; professionalisering	227	
9.3	Een nieuwe kijk op het OP	232	
9.4	De universitaire gemeenschap	235	
9.5	Community	239	
9.6	Organizational socialization	243	
10	Terugblik		245
10.1	Een wereld van verschil	245	
10.2	Aanpassen en inbreng	250	
10.3	Groei in taken, aantal, bekwaamheden en betekenis	251	
	Bijlage Berekeningsgrondslagen ondersteunend personeel		252
	Verantwoording		255

Voorwoord

Nieuwsgierigheid en overtuiging liggen ten grondslag aan dit boek. Het was nieuwsgierigheid naar de grotendeels onbekende geschiedenis van het ondersteunend personeel bij de Utrechtse universiteit, naar hun werk en de organisatie van hun dienstverlening. Dit met de overtuiging dat dit ondersteunend personeel (OP), vaak omschreven als niet-wetenschappelijk personeel, op hun wijze en vanuit hun kwaliteiten hebben bijgedragen aan het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek, de maatschappelijke dienstverlening die daarmee samenhangt en aan het functioneren van de universiteit. Een overtuiging die, in ieder geval bij mij, door deze studie verder is versterkt.

Het onderzoek omvat ook de periode waarin ikzelf betrokken was bij de universiteit: als student in de jaren 1970 en als medewerker vanaf 1990 in verschillende staf- en managementfuncties, tot ik in 2011 directeur werd van Sonnenborgh – Museum & Sterrenwacht (tot 2022). In zekere zin was de studie dan ook een ‘thuiskomen’ in mijn eigen geschiedenis en die van een aantal van mijn vrienden. Tal van collega’s passeerden hierbij, van wie ik er één wil noemen die ook in de studie voorkomt: Wim Kardux. Dit omdat hij ons toonde dat leiderschap gaat om gezag, niet om macht. Ik had hem graag deelgenoot laten zijn van het uiteindelijke resultaat van mijn studie.

Deelgenoot kan ik in ieder geval anderen laten zijn en ik hoop dat velen door deze studie dat fantastische instituut, de universiteit, nog beter leren kennen en waarderen. Deelgenoten waren feitelijk al, omdat het onderwerp er steeds was, Diana en onze kinderen Han, Alex en Lea. Onze kinderen hebben, sinds ik met dit onderzoek begon, hun opleidingen afgerond en hun eerste stappen gezet in de wereld van werk en organisaties, van arbeidsverhoudingen en processen, van verantwoordelijkheid en ontmoeten, van strategieën en al dan niet behaalde resultaten. Dat geldt ook hun partners: Christin, Max en Tom. Ik wens hen hetzelfde plezier toe bij deze tocht die voor hen ligt, als ik zelf heb mogen ervaren.

Van idee tot dank

Het idee voor dit onderzoek kwam ter tafel in gesprekken die ik al weer de nodige jaren geleden had met de toenmalig algemeen directeur van de universiteit Joop Kessels. Er zou meer aandacht mogen zijn, was ons beider insteek altijd al geweest, voor de betekenis van het ondersteunend personeel. Hij stimuleerde mij te gaan werken aan een publicatie over de geschiedenis van het (Utrechtse) OP. Dit idee werd ook positief ontvangen door Leen Dorsman, hoogleraar Universiteitsgeschiedenis, i.h.b. die van de Utrechtse Univer-

siteit, aan de Universiteit Utrecht, en vond ook gehoor bij de toenmalig rector Bert van der Zwaan. Dat gold ook hun opvolgers: Leon van de Zande en Henk Kummeling, Zij gaven eveneens blijk van hun belangstelling voor een dergelijk onderzoek. Op voorstel van Kessels werd mij door hen de gelegenheid geboden om naast mijn reguliere werk bij Sonnenborgh, waartoe ik vanuit de universiteit gedetacheerd was, ook tijd aan dit onderzoek te besteden.

Naarmate het onderzoek vorderde werd mijn eigen enthousiasme groter door wat ik in de bronnen en archieven vond, door reacties in gesprekken en bij lezingen. Het bracht mij ertoe te gaan werken aan een promotieonderzoek. Deels vanwege de uitdaging, maar ook omdat dit 'het verhaal van het OP' ten goede kan komen door de wetenschappelijke inkadering. Als het gaat zoals de bedoeling is, heb ik dit proefschrift op 11 oktober 2024 met succes verdedigd. Het is opgenomen in de collectie van de Utrechtse Universiteitsbibliotheek.¹ Het voorliggende boek is een bewerking van dit proefschrift. In de inleiding wordt daar nader op ingegaan: het verhaal is hetzelfde, de opbouw anders.

Dat promotie en boek het uiteindelijke resultaat zijn van het gesprek dat Joop en ik indertijd voerden, is te danken aan velen. Hier wil ik vooral bedanken mijn promotoren Leen Dorsman en Mirko Noordegraaf, hoogleraar Publiek Management aan de Utrechtse universiteit, voor hun geduldige en overtuigende begeleiding tijdens deze zoektocht en het schrijven. Ik dank, naast de hierboven al genoemden, Lex Heerma van Voss en Armand Heijnen, die in een eerder stadium teksten van kritisch en verhelderend commentaar hebben voorzien. Inspirerend waren ook de interviews die ik met een aantal mensen mocht hebben die werkzaam waren geweest bij de universiteit in eerdere perioden, of anderszins betrokken waren. Zij zijn afzonderlijk vermeld in de verantwoording. Mijn dank geldt tevens de medewerkers bij het centraal archief van de universiteit: Stef van der Lelie en Maarten Tromp, en de medewerkers van het Utrechts Archief. Ik dank ook graag Ries Agterberg, Niels Bongers, Maarten Hartman, Evelyne Jacq, het Universiteitsmuseum Utrecht en Koninklijke Philips N.V. / Philips Company Archives die bijdroegen aan het beeldwerk en, last but not least, Lennart Puijker en Thys VerLoren van Themaat voor de gedegen verzorging van deze uitgave.

Bas Nugteren

Utrecht, juni 2024

¹ Nugteren, B., *'Die zorg droeg voor dit goede verloop'. De professionalisering en modernisering van de ondersteuning bij de Utrechtse universiteit in historisch perspectief (1876-2011)*, Utrecht, 2024.

1 Inleiding

1.1 Jan Raatgever: 'Die zorg droeg voor dit goede verloop'

Op vrijdag 1 april 1955 sprak Adriaan de Vooyo, hoogleraar-directeur van het Utrechtse Geografisch Instituut aan de Drift, Jan Raatgever toe. Staande in de grote en statige neo-classicistische hal, sprak hij in aanwezigheid van collega's tot de jubilerende amanuensis van het instituut en zijn echtgenote. Hij bekende daarbij dat hij en zijn wetenschappelijke staf:

Zich nimmer verwonderden over de regelmatige gang van zaken in het instituut. Het verheugde de spreker thans eens te kunnen zeggen dat dit zijn oorzaak vond in de voortdurende actie van deze jubilerende ambtenaar, die op alle mogelijke en onmogelijke tijden zorg droeg voor dit goede verloop.¹

Raatgever was een van de velen die, door de tijd heen, bij de Utrechtse universiteit waren aangesteld in een ondersteunende functie. Een zeer grove schatting levert op dat in de orde van grootte van 20.000 mannen en vrouwen bij de Utrechtse universiteit werkten in een niet-wetenschappelijke functie tussen 1876 en 2011.² Zij droegen bij aan het onderwijs en onderzoek, de maatschappelijke dienstverlening en aan het functioneren van de universiteit, zoals Raatgever bij het Geografisch Instituut dat gedurende veertig jaar deed samen met een aantal collega's. Over hen, hun werk en dienstverlening, en over de wijze waarop deze ondersteunende dienstverlening was georganiseerd en zich ontwikkelde, gaat deze studie. In het bijzonder heeft deze studie betrekking op de professionalisering en modernisering die zich hierbij voordeed in de periode tussen 1876 en 2011 bij de Utrechtse universiteit, die tot 1992 Rijksuniversiteit Utrecht (RUU) heette en zich daarna Universiteit Utrecht (UU) ging noemen.³

De opzet van deze inleiding is dat er allereerst ingegaan wordt op relevantie van dit onderzoek, de focus en de vraagstelling. Ook zal er ter verduidelijking ingegaan worden op wat en wie verstaan worden onder ondersteunend personeel en welke de achterliggende kaders waren bij deze studie. Tot slot enkele opmerkingen met betrekking tot de bronnen en de representativiteit van deze studie.

1 *Solaire Reflexen*, april 1955. Raatgever was in 1930 bij het instituut in dienst getreden als tweede bediende.

2 Uitgegaan wordt hierbij van een gemiddeld tienjarige verblijfsduur n.a.v. berekening CBS die uitkwam op een gemiddelde verblijfsduur (landelijk) bij bedrijven en organisaties van tien jaar (CBS statline: werkzame beroepsbevolking: anciënniteit, 2015). Bij gemiddeld vijf jaar zou het zo'n 35.000 medewerkers betreffen en bij gemiddeld vijftien jaar: ca. 13.000 medewerkers (ondersteunende functies).

3 Al bleef de UU grotendeels gefinancierd door de overheid: 60% tot 65% in 2011 (*Jaarrekening UU 2011*, 88-89).

1.2 Onbekend maar relevant

Schrijvend over de Groningse universiteit in het interbellum constateerde de Groningse historicus en specialist op het terrein van de universiteitsgeschiedenis, Klaas van Berkel, dat we ‘heel weinig weten over het technisch personeel; we weten alleen dat het er was en dat het belangrijk was’.⁴ Voor de Utrechtse universiteit is dat niet anders en dit geldt eigenlijk alle Nederlandse universiteiten. Het geldt ook niet alleen technici, maar al het ondersteunend personeel, dat wil zeggen het personeel dat was aangesteld in een niet-wetenschappelijke functie; het geldt bovendien ook de organisatie van hun dienstverlening in voorbije tijden en de ontwikkelingen die zich hierbij voor hebben gedaan. De aandacht was slechts beperkt.

Ach, wie denkt er aan het administratief personeel, de analisten, de diervverzorgers, de organisatoren achter de goede gang van zaken in laboratoria, en de technische krachten, die in eigen beheer apparaten voor de onderzoekers en docenten maken. Daarbij timmeren zij niet aan de weg.⁵

Aldus verzuchtte A. Kerksen, de toenmalige bedrijfschef van het Hygiënisch Laboratorium, in 1956 de onbekendheid met het ondersteunend personeel. Het was een verzuchting die, wat dramatisch getoontzet, wellicht voor alle tijden kan gelden. Deze onbekendheid is, in zijn algemeenheid, niet los te zien van de veelal dienende rol die dit personeel kenmerkt. Ook waren de sociale verhoudingen binnen de universitaire gemeenschap hier van invloed op. Op de werkvloer was en is de technicus, secretaresse of administrateur wel bekend, maar in het publieke beeld van de universiteit en ook in de geschiedschrijving van wetenschap en universiteit, bleef het ondersteunend personeel en de wijze waarop hun dienstverlening was georganiseerd, veelal buiten beeld. In die zin kan men spreken van een ‘grijze vlek’ in de omvangrijke geschiedschrijving van universiteit en wetenschap. Overigens zij met nadruk vermeld dat de vele aandacht voor de geschiedschrijving van wetenschap en universiteit zonder meer terecht is, gezien de maatschappelijke betekenis van die wetenschap en universiteit. Maar studie naar de ondersteuning kan alleen maar bijdragen aan een completer beeld en analyse van het functioneren van universiteiten en de ontwikkeling van onderzoek en onderwijs.

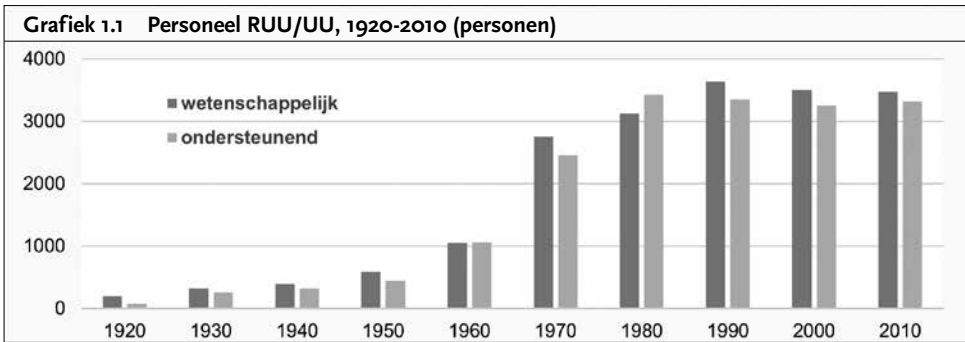
Relevant

De relevantie van onderzoek naar het niet-wetenschappelijk personeel en de organisatie van de dienstverlening, is allereerst gelegen in de relevantie van de werkzaamheden en diensten die dit personeel daadwerkelijk biedt bij onderwijs, onderzoek en maatschappelijke dienstverlening én ten behoeve van het functioneren van de universitaire organisatie. De Utrechtse rector Van Leeuwen drukte de relevantie in 1939 bij de rectoraatsoverdracht als volgt uit: ‘In vele faculteiten zou zonder deze medewerkers noch het onderwijs noch het wetenschappelijk werk ook maar enigszins tot zijn recht kunnen komen’.⁶

4 Van Berkel, *Universiteit van het noorden*, dl. 2, 266.

5 ‘Wij spraken met A. Kerksen’, *Utrechts Nieuwsblad*, 10 april 1956.

6 *Jaarboek RUU 1938-1939*, 34.

Bron: *Begrotingen en jaerverslagen RUU/UU*, incl. assistenten en leerling-bedienden, excl. schoonmakers.

Ook de aantallen zijn op zich al een reden om aandacht te besteden aan dit personeel en de wijze waarop zij waren georganiseerd. Een enkele grafiek (1.1) moge dat duidelijk maken.⁷

Een voortgaande discussie

Relevant is onderzoek naar de ondersteuning ook omdat deze aansluit op een voortgaande discussie over de betekenis, de omvang en het functioneren ervan.⁸ Het betreft dan vaak het organiserende, beherende en regelende deel. In 1988 bijvoorbeeld, bracht de VAWO, de vereniging van academici in het wetenschappelijk onderwijs, een speciale bundel uit ter gelegenheid van haar 25-jarig bestaan onder de titel *Wetenschap en Bureaucratie*, met essays met veelzeggende titels als: 'Over het kwantitatieve denken en de neerwaartse spiraal' en 'De nieuwe hoogleraar is een gladgeschoren meneer'.⁹ Het is een discussie die even relevant als legitiem en noodzakelijk is. Dit aangezien de universiteit een organisatie is waar maatschappelijke en wetenschappelijke vragen onderzocht worden met inzet van maatschappelijke middelen. Het was en is ook een omgeving waar kwaliteit doorslaggevend is en waar onderzoek, onderwijs, onderzoekers en docenten vanaf de jaren 1980 onderhevig zijn aan visitaties. Van de ondersteuning mag dan verwacht worden dat deze dan optimaal functioneert.

Deze discussie bracht in 2004 de toenmalige voorzitter van het college van bestuur, Yvonne van Rooy, ertoe te stellen dat de universiteit geen bedrijf is waar het onderwijs en onderzoek betreft, maar dat ze wat betreft de ondersteuning en de organisatie ervan 'wennig verschil met het bedrijfsleven' zag.¹⁰ Dit betekende in haar optiek dat de 'ondersteu-

7 De grafiek omvat het aantal personen, niet aantal arbeidsplaatsen of fte. Er is dan ook geen rekening gehouden met de deeltijdfactor. Deze lijkt gestegen te zijn na 1970: de gegevens daarover zijn echter minimaal, maar er mag van uitgegaan worden dat het aantal personen in hoge mate gelijk was aan het aantal fte (0,9-1).

8 Verderop in deze studie zullen we zien dat deze discussie binnen de Utrechts universiteit midden jaren 1970 opkwam tussen universiteitsraad en college van bestuur. Tot dan was de inrichting van de ondersteuning bovenal een aangelegenheid van de veelal kleinschalige instituten zelf geweest. Deze discussie richtte zich in eerste instantie op het functioneren van het bureau van de universiteit. Was het niet te groot geworden, waren al deze werkzaamheden en medewerkers wel noodzakelijk, had het niet teveel macht, had het college er wel greep op?

9 Veringa (red.), *Wetenschap en bureaucratie*, 1988.

10 'Liever de beste universiteit dan de grootste', *Universiteitsblad*, 16 september 2004.

Afb 1.1 Demonstratie diergeneeskunde 1912, links in grijsbruine jas de hondenverzorger, waarschijnlijk Andries Veensma (foto G. Jochmann, HUA 53808).

ning efficiënt en goedkoop georganiseerd moet zijn, maar vooral zo dat ze bijdraagt aan onderwijs en onderzoek. Met een minimum aan kosten een maximum aan rendement'. Door de tijd heen waren er meer van dergelijke uitspraken die ook steeds de vraag opriepen of de ondersteuning daaraan voldeed. En vervolgens de vraag hoe dat te bereiken indien de conclusie was dat dit niet het geval mocht zijn. Hierin ligt ook een relatie met de toekomstige ontwikkeling van de universiteit en wetenschap, die, ongeacht de richting waarin deze zich zullen en kunnen ontwikkelen, toch altijd een ondersteuning zullen kennen en nodig hebben.

De voortgaande discussie over het functioneren van de ondersteuning is tegelijkertijd ook verbonden met een breder maatschappelijk debat dat evenzeer de zorg, het onderwijs in het algemeen, de dienstverlening door de overheid en tal van andere instituties en diensten raakt. Het gaat om te veel of juist verkeerde regelgeving, om de kwaliteit ervan, te veel mensen achter een bureau en 'te weinig handen aan bed' of 'blauw op straat'. Het gaat om de 'grijpbaarheid' van de dienstverlening, de verhouding individu en macrodoelmatigheid, en om de vraag of 'de burger' invloed kan uitoefenen op de richting en kosten ervan.

1.3 Tussen 1876 en 2011

De beschreven periode is gelegen tussen 1876 en 2011. Beide jaartallen staan symbool voor nieuwe ontwikkelingen in de wetenschapsbeoefening en van de universiteit en daar-

mee ook de ondersteuning wat betreft personeel en organisatie. In 1876 werd de Wet op het Hoger Onderwijs van kracht; deze verving het Organieke Besluit uit 1815. Deze eerste wet op het hoger onderwijs kreeg, naarmate het universitaire bestel groeide in de twintigste eeuw, navolging in talrijke wet- en regelgeving.¹¹ De wet van 1876 bepaalde onder andere dat wetenschappelijk onderzoek een taak van de universiteit werd. Dit was weliswaar een formele bepaling, maar bleek op den duur van grote invloed op de ontwikkeling van de wetenschapsbeoefening, zoals in het volgende hoofdstuk aan de orde zal komen, door de komst van laboratoria en instituten en daarmee ook op de behoefte aan meer en beter opgeleid ondersteunend personeel. Nu zette deze groei pas in de twintigste eeuw echt in; de eerste decennia na 1876 bleef de universiteit kleinschalig zoals ze altijd al was geweest. Zij was een kleine, gesloten en haast patricische gemeenschap van enkele tientallen hoogleraren en enkele honderden studenten; veel kleiner dan een gemiddelde middelbare school (VO) in 2000. Eerst in 1915 was de Utrechtse universiteit vergelijkbaar met 'deze' middelbare school met haar circa duizend leerlingen.¹²

In 2011 werd het kenniscentrum De Uithof hernoemd in Utrecht Science Park wat symbolisch is te noemen voor de nieuwe fase in de ontwikkeling die de universiteit was ingegaan. Meer dan ooit was er sprake van verdergaande samenwerkingen met andere kennisinstellingen en partijen, met bedrijven, non-profitorganisaties en overheden, en dit alles ten behoeve van wetenschappelijke, economische en maatschappelijke ontwikkelingen. De innovatiewetenschapper Henry Etzkowitz, die we nog zullen tegenkomen, sprak van een *triple helix*: drie (nucleotide) strengen die de verwevenheid en samenwerking van kennisinstellingen, bedrijfsleven en overheden symboliseren.¹³ De universiteit van 2011 was een grootschalige en bedrijfsmatig ingerichte kennis- en deels ook netwerkorganisatie, met enkele tienduizenden studenten, vele duizenden medewerkers en met geëxpliciteerde doelstellingen. En waar in 1876 de vorming van de nationale staat nog een belangrijke rol speelde bij de ontwikkeling van de universiteiten, was in 2011 Europa de wenkende horizon.

1.4 'Het' ondersteunend personeel

Onder ondersteuning wordt in deze studie verstaan het geheel aan personeel in niet-wetenschappelijke functies, hun werkzaamheden en diensten en de organisatie daarvan ten behoeve van onderwijs, onderzoek, maatschappelijke dienstverlening en het functioneren van de universitaire organisatie. In dit geheel aan werkzaamheden en diensten staat de medewerker natuurlijk centraal. Maar wie tot het ondersteunend personeel gerekend

¹¹ In 1876 telde Nederland drie Rijksuniversiteiten te Groningen, Leiden en Utrecht. De universiteit in Amsterdam was gemeentelijk. In 1880 werd de Vrije Universiteit te Amsterdam opgericht, een private (protestantse) instelling met de vakgebieden: theologie, letteren en rechten. Delft kende een polytechnische school, die in 1905 tot hogeschool werd verheven; in 1917 werd de landbouwschool in Wageningen ook verheven tot hogeschool. In 1923 werd de tweede private (katholieke) universiteit opgericht te Nijmegen, eveneens met een beperkt pakket theologie, letteren en rechten. De overige universiteiten werden na de Tweede Wereldoorlog opgericht, al hadden sommigen oudere wortels zoals die in Tilburg en Rotterdam.

¹² CBS Statline: in totaal 895.000 leerlingen in schooljaar 2000-2001 op 850 scholen.

¹³ Etzkowitz en Viale, *A Third Academic Revolution?*, 2010, 1.

Naar schatting zo'n 20.000 mannen en vrouwen werkten tussen 1876 en 2011 bij de Utrechtse universiteit in een niet-wetenschappelijke functie. Dit was het ondersteunend personeel 'die zorg droeg voor dit goede verloop'. Zij droegen (en dragen) bij aan het onderwijs en onderzoek, de maatschappelijke dienstverlening en aan het functioneren van de universiteit. Naar hen, hun werk en dienstverlening, en naar de wijze waarop deze ondersteunende dienstverlening was georganiseerd en zich ontwikkelde in Utrecht, maar ook bij andere universiteiten, is tot heden weinig onderzoek gedaan en maar weinig gepubliceerd.

Deze studie gaat juist in op die onderbelichte geschiedenis en laat zien dat in de ontwikkeling die dit personeel doormaakte wat betreft hun diensten en de organisatie daarvan, de veranderende wetenschappelijke en maatschappelijke behoeften werden weerspiegeld. Zo wordt de geschiedenis van de moderne universiteit op originele wijze belicht. Dit boek is de publieksversie van het proefschrift dat Bas Nugteren in oktober 2024 verdedigde.

Bas Nugteren (1953) studeerde geschiedenis en was vooral werkzaam in de wereld van bestuur en management, waaronder na 1990 bij de Utrechtse universiteit. Van 2011 tot 2022 was hij directeur van Sonnenborgh – museum & sterrenwacht in Utrecht. Naast zijn werk was hij tussen 2003 en 2015 lid van de Provinciale Staten van Utrecht, onder andere ook als fractievoorzitter. Hij publiceerde op bescheiden schaal over het stadsdeel Utrecht-Oost.

